

 Kommentti

Median ja viestinnän tutkimus täyttää 50 vuotta!

Puolen vuosisadan takainen aika keväästä 1964 kevääseen 1965 on suomalaisen media- ja viestintätutkimuksen historiassa paalupaikka, neljästäkin syystä. Ensinnäkin silloin Yhteiskunnallisen Korkeakoulun (YKK)¹ uudistetun lehdistö- ja tiedotusopin oppituoli sai vakinaisen haltijan. Toiseksi tähän oppiaineeseen avattiin seuraavana lukuvuonna sähköiseen viestintään suuntautuva radio- ja televisiolinja. Kolmanneksi Yleisradio (YLE) käynnisti yhteistyössä eri yliopistojen kanssa laajan tiedotustutkimusohjelman. Ja neljänneksi silloin toimi Helsingissä Pohjoismaisen Kesäakatemian lehdistötutkimuspiiri.

Tässä katsauksessa muistutan näistä etapeista – en siksi että ne sattuvat olemaan osa henkilöhistoriaani, vaan siksi että alan nousukiito alkoi juuri noista lähtökohdista. Tieteenalakeskustelussa on hyvä muistaa, mihin juuret vievät.

Toki on syytä myös muistaa, että jo tätä ennen meillä oli tehty yksittäisiä media-tutkimuksia paitsi (poliittisen) historian myös sosiologian ja valtio-opin piirissä. Tässä mielessä esimerkiksi Erik Allardt² ja Jaakko Nousiainen³ kuuluvat mediatutkimuksen pioneereihin. Eikä unohtaa pidä myöskään ”arkkivaareja” 1700–1800-luvuilta.⁴ Tämä kaikki, mukaan lukien YKK:n piirissä syntynyt Suovan ja muiden tuotanto, ei kuitenkaan vielä oikeuta puhumaan alan varsinaisesta tutkimusperinteestä. Se syntyi vasta 50 vuotta sitten.

YKK:n Lehdistö- ja tiedotusoppi

Vaikka merkkivuosi on nyt käsillä, on muistettava myös se, että Suomessa yliopistolaisen media-alan opetuksen ja tutkimuksen juuret johtavat pitkälti yli puolen vuosisadan päähän. Tampereelle 1960 Helsingin Kalliosta muuttanut YKK oli perustanut sanomalehtiopin professuurin 1947 – ensimmäisenä Pohjoismaana ja jatkona jo 1925 alkaneelle sanomalehtitutkinolle.⁵ Sen *Zeitungswissenschaft*-orientaatio ja oppituolin ensimmäinen haltija Eino Suova eivät seuranneet korkeakoulua enää Tampereelle, vaan professuuri määriteltiin uudelleen 1961 erityisesti tiedotusalan laajenemisen perusteella.⁶ Näin oli tie avattu lehdistön ulkopuolelle ja samalla amerikkalaisperäiselle *mass communication research* -perinteelle.

Uusitun oppituolin täyttö kesti kaksi vuotta. Turkulainen sosiologi ja ulkomaan-toimittaja Raino Vehmas aloitti vakinaisena professorina 1964 maaliskuussa ja loka-kuussa hän piti juhlasalissa virkaanastujaisesityksensä.⁷ Moderni viestinnän ja median tutkimus oli vakiintunut yliopistollisena oppiaineena – meillä kymmenkunta vuotta aikaisemmin kuin muissa Pohjoismaissa.

Radio- ja televisiolinja

Syksyllä 1964 FT Helge Miettunen nimitettiin YKK:ssa tiedotusopin dosentiksi erikoisalana elokuvat, radio ja televisio. Kevätlukukaudella 1965 hän piti luentosarjan aiheesta ”Audiitiivinen ja visuaalinen voimakenttä Yleisradion toiminnassa”. Miettunen, joka oli väitellyt Helsingin yliopistossa jo 1949 teoksella *Johdatus elokuvan estetiikkaan* (WSOY), toimi YLEssä ohjelmatoiminnan apulaisjohtajana, ja syksyllä 1964 hänet pantiin huolehtimaan YLEn haltuun päätyneestä TES-TV:stä. Eino S. Revon tultua pääjohtajaksi vuoden 1965 alussa Miettunen sai mandaatikseen YLEn koulutusoiminnan kehittämisen. Haasteena oli erityisesti käynnistyvän uutistoiminnan ja vauhdilla laajenevan tv-toiminnan tukeminen toimittajia kouluttamalla. Tämä tarve ja Miettusen henkilökohtainen viehtymys sähköisen viestinnän tutkimukseen kohtasivat YKK:ssa Vehmaksen luotsaaman lehdistö- ja tiedotusopin, joka oli heti valmis uusiin avauksiin. Tästä yhdistelmästä syntyi Tampereen oppiaineeseen radio- ja televisiolinja ja samalla Helsinkiin alan approbatur-arvosanaa YKK:n alaisuudessa tarjoava ”Meranon yliopisto”. Molempien kuittauksena oli Miettusen pirtaan sopiva dosenttuuri.

Vehmaksen yhdessä Miettusen kanssa valmisteleva ehdotus radio- ja televisio-koulutuksen aloittamiseksi YKK:ssa käsiteltiin tiedekunnassa läpihuutojuttuna huh-tikuussa 1965.⁸ Näin jo lukuvuoden 1965–66 tutkintovaatimuksissa oli erilliset linjat yhtäältä sanoma- ja aikakauslehtiä ja toisaalta radiota ja televisiota varten. Syksyllä 1965 Helsingissä 100 YLEn toimittajaa ja ohjelma-avustajaa aloitti approbatur-opinnot YKK:n ylimääräisinä opiskelijoina lehdistö- ja tiedotusopin radio- ja televisiolinjalla – avoin yliopisto ennen avointen yliopistojen aikaa. YLEn kovien nimien pitämät luennot järjestettiin Eiran Viiskulmassa sijatsevassa elokuvateatteri Meranossa, jonka talo vuokrasi päiväsaikaan opetustilaksi. Käsite ”Meranon yliopisto” tuli 60-luvun mittaan tutuksi kokonaiselle toimittajasukupolvelle.

Radio- ja tv-linjan välitön ja näkyvä vaikutus oli YLEä tukevassa koulutuksessa. Mutta samalla se viritti tutkimusta tälle lohkolle, erityisesti Tampereella missä osa pääaineopiskelijoista suuntautui radio- ja tv-tematiikkaan. Radio- ja televisiolinja laajensi lopullisesti alan tutkimusprofiilin yli perinteisen lehdistön.

Yleisradion ja yliopistojen tutkimusohjelma

Lukuvuonna 1964–65 syntyi spontaanisti paitsi ainutlaatuinen koulutushanke myös ennenäkemätön tutkimusohjelma – sek in YLEn tuella. Eri yliopistoissa oli v irityksiä

radio- ja tv-yleisöön kohdistuviksi tutkimuksiksi, ja toukokuussa niistä vastaavat professorit tutkijoineen tapasivat yhteisessä pöydässä YLEn johtokunnan huoneessa, missä Eino S. Repo lupasi hankkeelle rahoituksen ”niin kauan kuin se minusta riippuu eli ainakin seuraavien viiden vuoden ajaksi”. Näin käynnistyivät Erik Allardtin Helsingin yliopistossa (sosiologia), Johan von Wrightin Turun yliopistossa (psykologia), Annika ja Martti Takalan Jyväskylän yliopistossa (psykologia, kasvatustiede), sekä Yrjö Littusen ja Raino Vehmaksen YKK:ssa (sosiologia, lehdistö- ja tiedotusoppi) ohjaamat tutkimukset, joita YLE rahoitti liki puolella miljoonalla markalla. Tutkijoiksi rekrytoituivat muiden muassa alan professoreiksi päätyneet Veikko Pietilä ja Pertti Tiihonen.

Tutkimusohjelman ensimmäinen sato julkaistiin 1969 toimittamassani kokoomateoksessa *Joukkotiedotus ja yleisö* (Weilin + Göös). Vaikka osa käynnistyneistä projekteista jäi kesken, voidaan ”hyvällä syyllä sanoa, että suomalainen joukkotiedotustutkimus alkoi varsinaisesti tuosta kokouksesta”, kuten teoksen esipuheessa totean. Median käyttöä koskevaa yleisötutkimusta oli toki aikaisemminkin harjoitettu, mutta pääasiassa kaupalliselta pohjalta ja ei-julkisesti. Nyt liikkeelle lähtivät yliopistotutkijat toisiaan täydentävinä projekteina, joiden varaan syntyi sekä empiiristä tutkimusta että sen innoittamaa teorian harjoitusta.

Pohjoismaisen Kesäakatemian lehdistötutkimuspiiri

Neljäs juonne 50-vuotisuuden huomioimiseen on vähemmän tunnettu tutkijapiiri, joka toimi kevättalvella 1964 osana Pohjoismaisen Kesäakatemian vapaaehtoista tutkijaverkostoitumista. Kesäakatemian (Nordisk Sommaruniversitet NSU) oli 1950-luvulla perustettu yhteispohjoismainen instituutio, jossa yliopistojen professorit ja nuoremmat tutkijat käsitelivät epämuodollisesti uusia poikkitieteellisiä aiheita, kuten oikeussosiologiaa, konfliktitutkimusta ja kielitilastotiedettä. Vuoron perään eri Pohjoismaissa pidettyjen kesäkokousten lisäksi kussakin maassa toimi paikallistyöryhmiä. Sellaiseksi ilmaantui Suomessa lukuvuonna 1963–64 lehdistötutkimus, jolla oli oma yhdyshenkilönsä Helsingissä (Pertti Hemánus), Jyväskylässä (Isto Ruoppila) ja Tampereella (Raino Vehmas).

Helsingin lehdistötutkimuspiiri oli paikallistyöryhmistä ainoa, joka kokoontui säännöllisesti. Sen sihteerinä toimi YKK:ssa sanomalehtioppia opiskellut toimittaja Pentti Särämä, joka jo vuosia sitten luovutti työryhmän aineistot kauttani Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokselle.⁹ Piiri kokoontui tammi–toukokuussa 1964 kuusi kertaa, ensin Porthaniassa valtio-opin laitoksella ja sen jälkeen Apulehden tiloissa Kampin Autotalossa. Kokouksissa alustivat dos. Päiviö Tommila lehdistön historiallisesta tutkimuksesta, valt.lis. Olavi Borg kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta siällönanalyysista, dos. Pertti Pesonen poliittisen lehdistön ja sen lukijan suhteesta sekä valt.maist. ja Apulehden päätoimittaja Pauli Myllymäki lukijatutkimuksista toimituksen apuna. Järjestäytymiskokoukseen osallistuivat puheenjohtajan, yht.maist. Pertti Hemánuksen ja sihteerin Särämän lisäksi valtiotieteiden ylioppilaat Johan von Bonsdorff, Pekka Korvenheimo ja Paavo Lipponen, maisterit Heikki Eskelinen, Olavi Laine, Klaus Mäkelä, Osmo

Mäkeläinen ja Sauli Sipilä sekä dos. Pertti Pesonen ja valt.tri Onni Rantala. Myöhempiin kokouksiin osallistui myös muita tutkijoita, kuten fil.maist. Seikko Eskola ja valt. lis. Matti Kontio.

Raportissaan talvikauden toiminnasta piiri toteaa: ”Lehdistö tarjoaa aineistoa mitä moninaisimpien tieteiden tutkimukselle ja on myös rikas lähdekokoelma. Sen lisäksi on tärkeää tutkia lehdistöä myös omaleimaisena ilmiönä, jolloin tutkimuskohteeksi voitaisiin määritellä journalistinen prosessi.” Yhteenvedo seuraa kolmatta liuskaa pitkä erittely lehdistötutkimuksen suuntauksista.¹⁰ Osa piirin jäsenistä osallistui kesäkokoukseen Bergenissä, missä pääaiheena oli Afrikkaa koskevan uutisoinnin kartoitukset eri Pohjoismaissa.¹¹ Piiri jatkoi kokoontumistaan seuraavana lukuvuonna 1964–65, mutta vähemmän säännöllisesti. Joillekin lipposille se toimi vain virkistävänä piipahduspaikkana, mutta toisille kuten itselleni se oli heräte uuteen tutkimus- ja tieteenalaan. Sen vauhdittamana myös käynnistyi oloissamme laajin tutkimushanke: Päiviö Tommilan luotsaama Suomen Sanomalehdistön Historia (SSLH).

Tämä lehdistötutkimuspiiri osoittaa, että alalla vuosien aikana virinneet yksittäiset tutkimusintressit olivat kasvaneet kriittisen massan mittoihin. Mutta määrän muuttuminen laaduksi edellytti verkostoitumista ja institutionalistointia, ja sitä tarjosivat 50 vuotta sitten tässä mainitut neljä tahoa. Lyhytkin kelaus osoittaa, millainen runsaudensarvi alamme oppihistoriasta avautuu.

Viitteet

- 1 Yksityinen YKK muutti nimensä 1966 Tampereen Yliopistoksi ja 1974 siitä tuli valtiollinen Tampereen yliopisto.
- 2 Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne (1958).
- 3 Tutkimus eräiden sanomalehtien vaalipropagandasta vuoden 1956 presidentinvaaleissa (1958).
- 4 Veikko Pietilä: Arkkivaarit: Forsskål, Chydenius, Arwidsson ja Snellman sananvapaus- ja julkisuuskysymysten äärellä. *Tiedotustutkimus* 3/2008, 55–72.
- 5 Tampereen yliopiston tiedotusopin lyhyt historia http://www.uta.fi/cmt/esittely/tiedotusoppi/jour_historia.html
- 6 Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan asiaa koskeva kirjelmä YKK:n hallitukselle http://www.uta.fi/cmt/verkkomateriaalit/lehdisto_ ja_tiedotusopin_maarittely_1961.pdf. Oppituolin historiasta laajemmin <http://www.uta.fi/cmt/verkkomateriaalit/lukemisto-himanen.pdf>
- 7 Lehdistö- ja tiedotusopin tavoitteista. *Suomalainen Suomi* 8/1964, s. 462–468. Myös *Tiedotustutkimus* 4/1982, s. 38–47.
- 8 <http://www.uta.fi/cmt/verkkomateriaalit/Radio-ja-tv-opin-avaus-1965.pdf>
- 9 Särmä kuoli syöpään 86-vuotiaana elokuussa 2014. Sitä ennen hän lahjoitti Tampereen yliopistolle laajan kirjakokoelmansa mukaan lukien monia alan saksalaisia klassikoita. Särmä teki useita matkoja Keski-Eurooppaan ja on tiettävästi ainoa suomalainen, joka on tavannut Saksan Publizistikwissenschaftin perustajiin luettavan Emil Dovifatin.
- 10 Raportista on julkaistu Pertti Hemánuksen tiivistelmä *Sanomalehtimies*-lehdessä 5/1964, s. 12–14.
- 11 Suomen osalta empiriaa oli tarjolla Vehmaksen laajasta tutkimuksesta *Sanomalehtiemme ulkomaanaineisto* (Turun yliopiston Sosiologian laitos, 1964).